

Våren 2021 leverte Thea Bellen Haflan bacheloroppgaven i bibliotek og informasjonsvitenskap ved OsloMet. Den handlet om hvilke utfordringer personer med høytfungerende autisme møtte på biblioteket og hvilke tiltak som kunne forbedre bibliotektilbudet.

Av Thea Bellen Haflan & Gerd Berget, Institutt for arkiv-, bibliotek- og informasjonsfag, OsloMet
Illustrasjon: Hilde Marstrander

Sett i lys av personer med autisme

Er biblioteket tilgjengelig for alle?

Hva er autisme?

Autisme blir beskrevet som et spekter. Det betyr at personer med autisme vil ha forskjellige utfordringer og oppleve disse som mer eller mindre krevende. Noen vanlige kjennetegn ved autisme er imidlertid utfordringer med å forstå gester, kroppsspråk, emosjoner, svingninger i talevolum, stemmeleie, tonefall og tempo i kommunikasjonen med andre. En del har også utfordringer med konsentrasjonen, mens andre opplever angst, depresjon og lærevansker. Terminologien høytfungerende autisme brukes her for å beskrive brukere i den ene enden av dette autismespekteret, som på tross av en del utfordringer har en mild form for autisme. Ifølge NHI (2021) vil 10 til 15 prosent med høytfungerende autisme kunne leve et forholdsvis normalt liv som voksne, mens ytterligere 15–20 prosent har behov for noe tilrettelegging og hjelp. Det understrekes imidlertid at også høytfungerende personer kan ha behov for tilrettelegging.

Bakgrunnen for valg av tema var et ønske om at flere brukergrupper skal ha tilgang til biblioteket.

Folkebibliotekloven viser til at folkebiblioteket sitt samfunnsoppdrag er å være tilgjengelig for alle som er i Norge. Paragraf 2 presiserer at «Folkebibliotekvirksomheten omfatter bibliotek tjenester for alle som har spesielle vansker med å bruke biblioteket» (Lov om folkebibliotek, 2014, § 2). Dette kan gjøres ved å gjøre biblioteket universelt utformet.

Universell utforming

Universell utforming i en bibliotekkontekst handler om at alle mennesker, uavhengig av alder, kjønn, legning, kulturell bakgrunn eller funksjonsnivå skal ha et likeverdig tilbud på biblioteket. Alle skal ha mulighet til å bruke både fysiske og digitale bibliotek tjenester uten store utfordringer eller egne tilpasninger. I samfunnet i dag er det mye fokus på universell utforming. Det meste av oppmerksomheten er imidlertid rettet mot synlige funksjonsnedsettelse. I faget «BIBV3600 Universal design» ved bibliotekutdanningen ved OsloMet diskuterte vi hvorfor det er lite fokus på hva som kan gjøres for å forbedre forholdene for personer med autisme ved norske bibliotek. Denne bacheloroppgaven ble derfor gjennomført for å få en bedre forståelse av brukergruppens behov.

Potensielle barrierer på biblioteket

Vi ønsker å sette lys på hvordan bibliotek kan få et mer mangfoldig tilbud ved å trekke inn hvilke utfordringer og løsninger som ble identifisert i bacheloroppgaven.

Syv personer med høytfungerende autisme ble intervjuet om bibliotek og bibliotekbruk. Intervjuene var strukturert slik at deltakerne fortalte hvilke utfordringer de møtte på biblioteket og foreslo deretter

potensielle løsninger de så for seg ville bedre tilbudet. Her vil vi trekke frem noen av disse løsningene, for å vise hvordan biblioteket kan bli bedre for et mangfold av brukere.

Utforming av bibliotekrommet

Mange av deltakerne kommenterte utfordringer med bibliotekets utforming. Åpne løsninger ble trukket frem som utfordrende: «I åpne løsninger sånn som det er i Bjørvika, det er ikke så veldig snill løsning, for min del [...] Selv om det er veldig moderne og alle skal med-tanken, er det ikke alle som passer inn i den. Alle blir ikke med på den måten [...] Hvis man ikke har plasser som er avskjermet, styrer jeg unna. Selv om man kanskje har lyst til å gå dit og hadde trengt info.» Seks av deltakerne hadde møtt på utfordringer med veldig åpne bibliotekrom. Dette ble gjerne koblet til utfordringer med konsentrasjon: «Det skjer for mye i sidesynet mitt at jeg ikke klarer å konsentrere meg.»

Dette ble også trukket frem ved arrangementer på biblioteket. Det er viktig å ha egne rom eller avdelinger, slik at det ikke er forstyrrende for andre

brukere samt at deltakerne på arrangementer ikke blir forstyrret. En av deltakerne utdypet: «Jeg var på sånt 3D-printer-kurs [...] jeg klarte jo ikke å konsentrere meg eller få lært noe særlig. Vi satt i gamle Deichmanske med den akustikken som er der, og det var folkemusikk av noe slag [...] Jeg liker sær musikk for all del, men ikke i den settingen, og ja alt skulle foregå i samme rom. Da er det jo lyden som blir utfordringen.»

Det er ikke alle bibliotek som har mulighet til å ha egne rom til arrangementer. I disse tilfellene nevnte en av deltakerne at det er viktig med kommunikasjon: «Hvis man vet at det [språkkafé] skjer hver tirsdag klokka mellom 10 og 11 så kan man unngå det tidspunktet [...] Det er litt viktig at biblioteket er flinke til å ha plakater eller nettside som er oppdatert og forteller om når det skal være stengt eller når det skal være arrangementer.» Biblioteket bør kommunisere både med dem som skal på arrangementet og dem som ikke skal være med, slik at alle vet hva som vil foregå i hovedrommet på biblioteket.

Biblioteket som sosial arena

Flere av deltakerne fortalte at de ønsket å bruke biblioteket som en sosial arena, for å møte venner, familie eller kolleger eller være med på arrangementer. Løsningen som flere ønsket, var å ha en klar inndeling av bibliotekrommet, hvor stillesoner, hyller med lånebøker og sosiale soner ikke blandes sammen. Tidligere forskning har vist at noen personer med autisme har utfordringer med tics eller ufrivillige lyder, som gjør at det kan være vanskelig å bruke bibliotekrom som er helt stille. Dette viser at for personer i autismespekteret vil et bibliotek med både stillesoner og mer aktive soner være en fordel.

Noen deltakere syntes også det var viktig å ha hyller og sittede soner adskilt, slik at man ikke ble forstyrret av personer som lette etter bøker, eller at man følte at man forstyrret personer mens man selv lette etter bøker. Å ha biblioteket delt i klare soner, kan være til hjelp for personer som er introverte, personer med angst eller personer med nedsatt syn som navigasjonsstøtte. Det vil også være en fordel for personer i rullestol eller med barnevogner, som vil ha vanskeligere for å navigere til bokhyllene dersom møbler er i veien.

Forstyrrende sansinntrykk

Flere av deltakerne hadde utfordringer med lys og lyd i biblioteket. Særlig lysstoffrør ble trukket frem som problematisk. En deltaker beskrev det slik: «Lysstoffrør er en forferdelig oppfinnelse, både i blinkinga og i summinga.» Dette kan også være en utfordring for andre personer, for eksempel med migrene eller epilepsi. Sterke farger på veggene er også ubehagelig for flere. En deltaker beskrev det slik: «Det er veldig overveldende hvis det er i hele biblioteket.» Løsningen deltakerne nevnte, var å ha lyskilder som ikke lager lyd, ikke er sterkt og blendende og er justerbare, for eksempel ledpærer. Å bruke nøytrale farger ble også trukket frem som viktig.

Lydnivået på biblioteket kan være en utfordring. Flere av deltakerne ønsket et stille sted der de kunne sitte og jobbe. En deltaker beskrev det slik:

«Jeg synes det er trist når det [besøket på biblioteket] blir ødelagt av at alle dem som helst vil stå og skravle på kjøpesenteret, tar det med seg inn på bibliotekene, for det er det ene stedet som er litt sånn stille og rolig og forutsigbart.» Dette kan kobles til at personer i autismespekteret kan være sensitive for høye lyder og kan oppleve mange sansinntrykk som forsterket, sammenlignet med andre brukere.

En av deltakerne nevnte et ønske om å ha taktile utforminger der man sitter og jobber, slik at man kan flytte fokuset fra distraherende lyder og lys. Slike overflater kan for eksempel være prikker eller striper i bordet med forskjellige materialer. Man kan da fokusere på hvilket materiale man kjenner på i stedet for å bli distraheret av omgivelsene. Slike taktile utforminger kan også være positivt hvis personer med angst eller stress får panikk eller angstanfall. Da kan taktile løsninger hjelpe for noen (Wang et.al, 2020, Introduction).

Sjekkliste for hvordan man kan lage mer tilgjengelige bibliotek

- Lån av bøker, bruk av tjenester
- En god oversikt over hvordan og hvor litteratur står i samlingen, særlig ved UH- og fagbibliotek.
- Separate hyller hvor pensumbøker til ulike fag står samlet.
- Lys- og lydnivå
- Anvend lyskilder som ikke lager lyd, ikke er sterke og blendende samt justerbare, for eksempel ledpærer.
- Bruk nøytrale farger på biblioteket.
- Ha taktile utforminger der man sitter og jobber.
- En klar inndeling av bibliotekrommet, hvor stillesoner, hyller med lånebøker og sosiale soner ikke blandes sammen.
- Arrangementer
- Ikke ha arrangementer i hovedrommet på biblioteket.
- Hvis man må ha arrangementer i hovedrommet, må det formidles til andre brukere når og hvor arrangementet skal holdes.

Bibliotekarere

- Bibliotekarere må assistere de brukerne som trenger hjelp med å bruke ulike tjenester eller å finne frem i samlingen – på brukernes premisser.
- Kurs for bibliotekarere hvor man får en innføring i ulike grupper i samfunnet og hvilke utfordringer de kan ha.

Organisering av biblioteket

Ved lån av bøker hadde en av deltakerne utfordringer med å finne frem til litteratur på UH- og fagbibliotek. Deltakeren beskrev opplevelsen av å lete etter bøker på UH- og fagbibliotek slik: «Veldig vanskelig å finne frem. Jeg skjønte skolebiblioteket, det var organisert etter alder. Men alt det der med bokstav, tall og kodegreiene som står på hver bok [...] jeg har aldri forstått det.» Det er viktig at bibliotek har en god oversikt over hvordan og hvor litteratur står i samlingen, særlig ved UH- og fagbibliotek. Det er med andre ord viktig å beskrive for brukeren om man bruker Dewey eller noe annet system, og i tillegg hvor de ulike kategoriene står i bibliotekrommet. Dette vil være hensiktsmessig for andre brukere som har samme utfordringer, som personer med dysleksi eller dyskalkuli, der forskning har rapportert om utfordringer med å navigere i hyller basert på slike klassifikasjonssystemer. Man kan også anta at også mange andre bibliotekbrukere har tilsvarende utfordringer med å forstå dette hyllesystemet.

Forutsigbarhet

I tidligere forskning om forholdet mellom personer med autisme og bibliotek kommer det frem at forutsigbarhet er viktig. Dette ble også diskutert av deltakerne i denne studien. Tidligere forskning viser at bibliotekenes stadige ommøbleringer på samlinger, møbler osv. kan være en utfordring for personer i autismespekteret, som har behov for gjenkjennelse og forutsigbarhet. Dette er også viktig for personer med nedsatt syn, som får utfordringer dersom det er fysiske sperrer i de kjente navigasjonsrutene. Det kan også være en utfordring for personer med demens. Det er derfor viktig å ha i bakhodet at det å lage et attraktivt og aktuelt bibliotektilbud ikke alltid er det samme som å gjøre hyppige endringer i samlingene. En løsning kan være å ha egne områder der samlinger byttes ut, men at hoveddelen av biblioteket beholder møbler og samlinger, slik at det oppleves som forutsigbart og tilgjengelig for flere.

Møtet med bibliotekarene

Det er viktig at bibliotekarene har kompetanse om forskjellige brukergrupper. Bibliotekarere må også ha en forståelse av at enkelte brukere har behov for hjelp, men kan føle seg ubekvemme med å ta kontakt med bibliotekarene. Da vil vi også lettere forstå hvordan vi skal lage inkluderende bibliotektenester.

To av deltakerne følte at de ikke ble helt forstått av bibliotekarene de hadde møtt. Den ene sa: «Jeg kunne ønske at, ja, at de skulle være litt mer vant til [forskjellige brukere].» En annen sa:

«Når jeg ber om hjelp, får jeg en holdning om at å ja, men dette er så enkelt, det er jo bare rett borti der.» Som tidligere nevnt kan personer i autismespekteret ha utfordringer med å forstå gester, uttrykk og nyanser i måten man snakker på. Det kan være nyttig å forklare veldig konkret og beskrivende hvordan brukeren skal finne frem til en bok eller gjøre andre ting hen trenger hjelp med. Det kan også være lurt å huske på at personer med autisme kan ha utfordringer med øyekontakt, forstå kroppsspråk, og at deres personlige intimsone kanskje er litt større enn andres.

Litteraturliste

Folkebibliotekloven. (2014). Lov om folkebibliotek. (LOV-1985-12-20-108). Lovdata, <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1985-12-20-108>

Haflan, T. B. (2021). Personer med høytfungerende autisme og biblioteket [Bacheloroppgave]. Oslomet.

NHI. (2021). Autismespekterforstyrrelser – prognose. NHI. Hentet (15.07.2021) fra <https://nhi.no/sykdommer/barn/autisme/autisme-prognose/>

Wang, C., Liu, H., Li, K., Wu, Z., Wu, C., Yu, J., Gong, Q., Fang, P., Wang, X., Duan, S., Wang, S., Gu, Y., Hu, J., Pan, B., Schmidt, M, V., Liu, Y. & Wang, X. (2020). Tactile modulation of memory and anxiety requires dentate granule cells along the dorsoventral axis. Nature Communications, 11, 6045. <https://doi.org/10.1038/s41467-020-19874-8>